

РОЛЬ «Часописі правничої»

у становленні української
юридичної періодики
кінця ХІХ – початку ХХ століття

М. Й. Петрів
адвокат

У статті досліджується історія першого юридичного журналу «Часопись правнича», що видавався українською мовою (1889–1900), проводиться аналіз завдань та тематики публікацій.

Ключові слова: Наукове товариство імені Шевченка, історія української правничої періодики, право, періодика, «Часопись правнича».

Стаття посвячена першому юридичному журналу «Часопись правнича», который издавался на украинском языке (1889–1900), анализу его задач и тематики публикаций.

Ключевые слова: Научное общество имени Шевченка, история украинской юридической периодики, право, периодика, «Часопись правнича».

The article examines the history of the first law journal «Chasopysj pravnycha» (1889–1900) which used to be published in Ukrainian. The analysis of the objectives and themes of publications is also performed.

Keywords: Shevchenko scientific society, history of ukrainian law periodicals, law, «Chasopysj pravnycha».

1 квітня 1889 року є пам'ятною датою в історії українського правознавства, адже цього дня у Львові вийшов з друку перший номер журналу «Часопись правнича. Місячник для теорії і практики», який є першим в нашій історії юридичним часописом, що видавався українською мовою, і за програмою видавців мав носити характер загальноукраїнського видання, оскільки передплата на журнал та його розповсюдження здійснювалися в обох імперіях – Російській та Австро-Угорській.

У Російській імперії впродовж XIX ст. виходило друком чимало юридичних журналів: «Журнал правоведения» (1812), «Юридические записки» (1841-1842), «Архив историко-юридических сведений, относящихся к России» (1850-1859), «Временник Демидовского юридического лицея» (1872-1914), «Журнал гражданского и торгового права» (1871-1906), «Журнал министерства юстиции» (1859-1868, 1894-1916), «Юридическое обозрение» (1881-1886), «Юридический вестник» (1860-1864, 1867-1892), «Юридический журнал» (1860-1861), а також періодично видавалися «Протоколы заседаний Юридического общества при имп. Новороссийском университете (1879-1884), «Протоколы заседаний Юридического общества при Казанском университете (1880-1900) [10] та ін. У царській Росії українською мовою не видавалося жодного юридичного журналу. Це пояснювалося віковою імперською політикою заборони «малоросійської мови» в Російській імперії, а особливо у XIX ст. – Валуєвським циркуляром (1863) та Емським указом (1876).

Видання юридичних журналів у Австрійській, а пізніше Австро-Угорській імперії в XIX ст. відбувалося за інших історичних обставин. У Відні виходили з друку юридичні журнали німецькою мовою: «Allgemeine österreichische Gerichtzeitung» (1850-1931), «Der Jurist»

(1838-1848), «Gerichtshalle» (Organ für Rechtspflege und Volkswirtschaft) (1856-1937), «österreichisches Zentralblatt für die Juristische Praxis» (1868-1924), «Juristische Blätter» (від 1872) та ін. Цісарський диплом від 20 жовтня 1860 р. про рівноправність націй в Австрії дав правові підстави для видання юридичних журналів і слов'янськими мовами. Наприкінці XIX ст. Львів був одним з центрів видання фахових юридичних журналів. Ще на початку XIX ст. тут друкували журнали «Annales jurisprudentiae pro regnis Galiciae et Lodomeriae» (1810-1811), «Annalen Rechtsgelehrtheit für Beamte und Geschäftsmänner» (1812-1813) – перших два роки латинською мовою з вкладками польською, а наступних два – німецькою з вкладками польською. З другої половини 1860-х років розпочинається організаційне згуртування польських правників, які у 1868 р. створили у Львові «Towarzystwo Prawnicze Lwowskie» та започаткували видання низки правничих часописів польською мовою: «Prawnik» (1870-1901), «Przegląd Sądowy i Administracyjny» (1876-1891), «Przegląd Prawa i Administracji» (1892-1926) [14]. За таких історичних реалій, коли в царській Росії існувала тотальна заборона української мови, а в Австро-Угорщині слов'янські народи вже мали сталий досвід з видання юридичних журналів рідною мовою, українські правники в Галичині розпочали видання «Часописі правничої».

Мета даної статті полягає у висвітленні історії «Часописі правничої» та з'ясуванні його ролі на становлення української юридичної періодики кінця XIX початку XX століття.

Історії журналу та аналізу його змісту присвячено низку оглядових статей Ігоря Андрухів та Петра Арсенича [2], Ірини Василик [3], Станіслава Дністрянського [5], Івана Квасниці [7], Адама Редзика і Станіслава Мілевського [14], Віктора Савен-

ка [11], Ярослава Падохи [9] та спеціальних досліджень Тараса Андрусяка [1], Марії Галушко [4], Марини Женченко [6], Галини Луцької [8]. Критичний огляд журналу подав Н. Шугуров [13]. Видання журналу на тлі загальних тенденцій розвитку української преси кінця XIX ст. проаналізувала Лідія Сніцарчук [12].

Головним натхненником заснування та видання журналу безперечно був адвокат Кость Левицький, який разом з адвокатами Антоном Горбачевським та Євгеном Олесницьким виступили його видавцями. Журнал також друкували «При чинномъ спѣвѣдѣлѣ Впов. Д-ра проф. Олександра Огоновського, Д-рѣвъ Стефана Федака и Николы Шухевича», про що упродовж 1889 р. зазначалося на титульній сторінці видання, а впродовж другого року видання (1890) на титульній сторінці замість Степана Федака вказано прізвище адвоката Антона Дольницького. 1 квітня 1889 року вийшли спареними номери 1-4, а з п'ятого по дванадцятий номер того самого року та дванадцять номерів за 1890 р. журнал виходив як місячник. Упродовж 1891 року під назвою **«Часопись правнича для теорії і практики»** журнал вийшов спареними номерами за перше (1-6, 1 червня) та друге (7-12, 31 грудня) півріччя, а наступних два роки (1892-1893) журнал не видавали. Від початку виходу в світ редактор журналу Кость Левицький ставив за мету «справу видання «Часописі правничої» не як річ приватну, але як справу публічну». Саме тому наприкінці 1893 року він звернувся до Наукового товариства імені Шевченка (далі – НТШ) у Львові з пропозицією, щоб товариство взяло на себе видання журналу. Правління НТШ 28 грудня 1893 року ухвалило таке: «...Виділ згодився на проект др. К. Левицького, щоби наше товариство прийняло на себе видавництво «Часописі правничої», давало наклад і займалося адміністрацією і експедицією. Др. К. Левицький прийнявся редагувати

«Часопис правничу». Формат її має бути такий як записок, а на рік має містити 16 аркушів друку...». У першому числі газети «Зоря» за 1894 р. появилось повідомлення про те, що «Часопись правнича» буде видаватися під егідою Наукового товариства імені Шевченка.

«Часопись правнича. Видавництво для теорії і практики» – під такою назвою журнал виходив у першому кварталі 1894 р., а з другого кварталу та впродовж 1895 р. під назвою: **«Часопись правнича. Видавництво Наукового Тов. імені Шевченка для теорії і практики»**. Кость Левицький в цей період був його упорядником, а журнал виходив як кварталник: 15 лютого, 15 травня, 15 серпня та 15 листопада (1894 – 1-3/4; 1895 – 1-4 із загальною нумерацією сторінок). Упродовж 1896-1900 років це періодичне видання іменувалося: **«Часопись правнича. Розвідки правничі секції історично-філософської Наукового Товариства імені Шевченка»**. У цей період Кость Левицький був редактором, а журнал виходив раз на рік (1896-1897: загальна нумерація кожного річника; 1898-1900: постатейна).

У вступному слові до першого числа журналу визначено програму видання: «це перша проба нашої сили наукової на полі правознавства, як також на полі розвитку нашої термінології правничої»; часопис буде мати наукове і практичне спрямування, оскільки «теорія і практика найідуть з собою в парі»; часопис має відігравати освітню функцію для усіх станів правників; відзначаючи те, що українські правники розкидані по різних імперіях, видавці «щиро бажають, щоб нашою часописею живо зацікавилися наші Браття Правники, де б вони були: в Галичині, на Буковині, Угорщині, Україні або Боснії і Герцеговині»; розвиток української правничої термінології – одне з головних завдань журналу, який «хочемо писати живим руським словом – кожному зрозумілим». Окремо

видавці звертаються до «Братів Правників на Україні» із закликом до тісної співпраці, оскільки західноєвропейська юридична література майже не подає інформації про розвиток правознавства в Російській імперії.

Науково-теоретичне спрямування часопису визначали наукові статті професорів Львівського університету Олександра Огоновського, Петра Стебельського, Станіслава Дністрянського та доцента Михайла Зобкова, які мали чималий досвід наукових публікацій німецькою, польською та хорватською мовами, зокрема і в згаданих нами віденських і львівських юридичних журналах. З теорії та філософії права опубліковано статтю Станіслава Дністрянського «Чоловік та його потреби в правній системі» (1900. – С. 1-36), яка присвячена дослідженню таких потреб людини, як добро, майно, власність, доходи та кредити і їх правове регулювання австрійським законодавством. Петро Стебельський у статті «Карпцов (Carpsov) і становище його супроти науки о увязненню слідчим» (1896. – С. 70-104) подав ґрунтовний аналіз поглядів визначного російського науковця в галузі кримінального права Дмитра Карпцова. Лев Левицький в статті «Про публічне добро» (1897. – С. 103-121) розглядає теоретичні питання про види громадського добра, а також про те, чи може це добро бути предметом юридичних відносин. Євген Олесницький в статті «Школа історична політичної економії і її ювілей в літературі» (1889. – Ч. 1/4. – С. 36-45) через призму аналізу поглядів засновника школи В. Ромера досліджує історичну школу політичної економії. З історії міжнародного права та міждержавних відносин опубліковано статтю Миколи Шухевича «О договорах Руси з Греками» (1890. – Ч. 1. – С. 1-4; Ч. 2. – С. 17-20; Ч. 3. – С. 33-36; Ч. 4. – С. 49-51). З метою збирання та вивчення українського звичаєвого права Кость Левицький системати-

зував і опублікував рекомендації для збирання та записів правничих звичаїв (1895. – С. 134-140).

Науково-практичне спрямування часопису визначали насамперед розвідки, в яких автори на перехресті теоретичних роздумів поєднували тлумачення та коментарі до діючого законодавства. З австрійського державного права опубліковано статті Антона Горбачевського «Дещо про новий закон громадский для 30 більших міст галицких і его становище в системі краевого законодавства громадского» (1889. – Ч. 9. – С. 153-161; Ч. 11. – С. 185-192) та Костя Левицького «До питання про відносини службові учителів шкіл середніх» (1894. – Ч. 2. – С. 98-102). Чимало статей присвячено дослідженню проблем практичного застосування тогочасного австрійського цивільного права та процесу. Олександр Веселовський у статті «Про реформу акційних спілок» (1899. – С. 1-10) проводить теоретично-практичний огляд законодавств європейських країн щодо акціонерних товариств. Антін Горбачевський у статті «Набуття власності дорогою вивласнення» (1891. – Ч. 7/12. – С. 44-47) аналізує способи й підстави набуття та виникнення права власності. Станіслав Дністрянський у статті «Полага да шкоди з огляду економічного і соціального» (1897. – С. 1-102) аналізує проблеми заподіяння шкоди та юридичну природу виникнення зобов'язань щодо її відшкодування. Його ж стаття «Трилітній речинець з § 1487 з. к. з. ц.» (1895. – Ч. 2. – С. 88-112) присвячена аналізу австрійського законодавства щодо практичного застосування терміну позовної давності. Михайло Зобков у статті «Ratum de contrahendo» (1896. – С. 1-69) розглядає інститут цивільного права за римським правом та проводить аналіз пруського і французького законодавств з цього питання. Стаття Данила Кулика «Голоси теорії і практики щодо спірних питань права цивільного» (1896. –

С. 180-190) та інші присвячені розгляду теоретичних та практичних проблем застосування австрійського цивільного права. Кость Левицький у низці статей детально висвітлив правове регулювання австрійським законодавством сервітуту, набуття права власності при продажу нерухомості з аукціонів та право застави. Олександр Огоновський у статтях: «Австрійське право облігаційне» (1891. – Ч. 1/6. – С. 17-54), «Замітки до теорії о блуді (ERROR) при умовах облігаційних» (1889. – Ч. 1/4. – С. 3-16; Ч. 5. – С. 81-84), «О зобов'язаннях природних (Naturaobligationen)» (1890. – Ч. 9. – С. 129-138; Ч. 10. – С. 145-152; Ч. 11. – С. 161-169; Ч. 12. – С. 177-185) розглядає теоретичні питання зобов'язального права, зокрема поруки, застави, страхування та зобов'язань, які виникають через заподіяння шкоди. Михайло Зобков досліджує теоретичні питання права застави у статті «Причинок до науки про частинне політе» (1898. – С. 1-42). З цивільного процесу опубліковано статті «Forum solutionis» в Австрії тепер і в будущині» (1894. – С. 65-86; С. 129-142) Михайла Зобкова; «Про заочність в австрійським процесі цивільнім» (1898. – С. 1-97) Олександра Менцинського; чисельні статті Костя Левицького: «Критичні уваги про значення присяги головної з додатком «о скільки знаю і собі пригадую» (1889. – Ч. 1. – С. 17-35; Ч. 7. – С. 113-123), «Про неважність в новім процесі цивільнім» (1900. – С. 1-46), «Про новий процес цивільний в Австрії» (1896. – С. 105-179), «Про новий цивільний процес в Австрії (устав цивільного процесу)» (1895. – Ч. 2. – С. 65-87), «Про новости в поступованню відкличнім» (1899. – С. 1-13). З сімейного права опубліковано ґрунтовне дослідження Станіслава Дністрянского «Заручини в австрійським праві» (1899. – С. 1-23) – про правовий інститут заручин та його регулювання австрійським законодавством. З кримінального права та процесу вміщено де-

кілька досліджень про тогочасні проблеми австрійського та європейського права. Окремий номер часопису присвячений науково-практичному коментареві до австрійського кримінально-процесуального кодексу, який подав Петро Стебельський під заголовком «Австрійський процес карний» (1900. – С. 1-70). Його ж стаття «Нелітні проступники в світлі нових напрямів в праві карнім» (1895. – С. 1-23) присвячена питанням кримінальної відповідальності неповнолітніх правопорушників. Данило Стахура в статті «Про крадіж електричності» (1899. – С. 1-6) проводить науково-практичну дискусію про те, чи може бути крадіжка електрики предметом злочину. Андрій Чайковський публікує історичну розвідку «Про старинний грецький процес кримінальний» (1897. – С. 130-145). Антін Горбачевський у статті «Галицьке судівництво і справа його реформи в законодавчих тілах» (1889. – Ч. 1/4. – С. 46-53) подає дискусію про необхідність судової реформи в Галичині. Діяльності мирових судів та необхідності їх реорганізації присвячені статті Костя Левицького «Про новий устав езекуційний» (1897. – С. 146-159) та «Про уряди роз'ємні і суди мирові» (1894. – С. 87-97), а також реферат Петра Стебельського «Чи і оскільки показалися у нас в практиці Суди присяглих пожиточними» (1889. – Ч. 12. – С. 203-207), з яким він виступив на другому з'їзді польських правників і економістів у Львові (12-14.09.1889). З міжнародного приватного права опубліковано повідомлення про перший європейський конгрес з міжнародного приватного права, який відбувся у вересні 1893 р. Кость Левицький у п'ятому номері журналу за 1895 р. опублікував статтю під назвою «Правда Руська» (1895. – С. 141-191), а також текст Закону Великого Князя Ярослава Володимировича. Це була перша публікація «Руської Правди» в тогочасній галицькій літературі, вважають, що саме вона стала початком

наукового дослідження історії українського права та зародження школи історії українського права в Галичині.

Заявлене завдання про залучення дописувачів з Російської імперії видавці намагалися виконувати. Так, з російського державного права Микола Шухевич опубліковував зміст реферату Володимира Спасовича «Про нинішній стан земств в губерніях Царства російського і проєктовані зміни» (1889. – Ч. 10. – С. 173-178), з яким автор виступив на II з'їзді польських правників у Львові у вересні 1889 р. На сторінках часопису в перекладі українською мовою надруковано дослідження Михайла Владимирського-Буданова про родинне право Литовської Русі в другій половині XVI ст. під заголовком «Начерк родинного права Литовської Русі в другій половині XVI ст.» (1895. – С. 227-254) та статтю Іринарха Черкаського з історії українського звичаєвого права і його впливу на спадкове право під заголовком «Спадщина в українському праві звичаєвому» (1899. – С. 1-66). Подавалися також огляди нового законодавства Росії, Угорщини, Боснії і Герцеговини: «Реформа судівництва в Росії» (1894. – С. 194-195), «Про закон супружій в Угорщині» (1894. – С. 196-198), «Нова карна процедура для Боснії і Герцоговини» (1891. – Ч. 7/12. – С. 48-50). У кінці XIX століття відбувається становлення української правничої термінології та закладаються основи для праці над її вдосконаленням. У статтях «В справі нашої правничої термінології» (1889. – Ч. 8. – С. 140-142), «В справі нашої термінології» (1900. – С. 6-7) Кость Левицький підносить питання про необхідність вдосконалення української правничої термінології та окреслює шляхи для такої праці. На сторінках журналу публікувалася відозва Костя Левицького із закликом до правників надсилати до редакції матеріали для укладання німецько-українського словника правничої термінології. Стаття Б. Рожан-

ського «Руська мова на правничім відділі Львівського університету» присвячена дослідженню статусу української мови на правничому факультеті цього провідного навчального закладу. У ній автор аналізує статус української мови та подає огляд курсів, які читали українською мовою, та називає прізвища викладачів, які читали такі курси (1895. – С. 30-35, 124-133). Для висвітлення практичного застосування законодавства та судової практики в журналі запроваджено рубрики «Практика судова» і «Практика адміністраційна», в яких публікувалися рішення найвищого Трибуналу – судового, касаційного і адміністративного, а також правові висновки цих інстанцій з окремих справ. У рубриці «Критика» подавалися критичні полемічні та публіцистичні статті. Постійними були також рубрики «Замітки літературні» та «Бібліографія», в яких подавалися рецензії та огляди правничих видань європейських країн – Польщі, Австрії, Німеччини, Росії за розділами «Історія і філософія права», «Право канонічне», «Економіка суспільна і наука скарбова», «Право приватне», «Право карне і процес карний». У рубриках «Бібліографія», «Нові видавництва», «Нові книжки» містилася інформація про нові правничі часописи й книжки. У рубриці «Miscellanea» друкувалися огляди рефератів, виголошених на засіданнях правничого товариства в Берліні та Львові. На сторінках часопису подавалася інформація про «Towarzystwo Prawnicze Lwowskie» і діяльність його філій, з'їзд польських правників і економістів у Львові: «Справа маєтностей рентових» (1894. – С. 52-58), К. Левицький «Ювілей Львівського Товариства правничого» (1894. – С. 127), «По другім з'їзді польських правників і економістів» (1889. – Ч. 10. – С. 169-172), «Товариства правничі по повітах (1890. – Ч. 8. – С. 128), Є. Олесницький «Другий з'їзд польських правників і економістів» (1889. – Ч. 8. – С. 137-140).

Вартісними та пізнавальними для сучасників є спогади, присвячені тогочасним правникам, які пішли з життя, зокрема про Густава Демеліюса, Маврикія Фіріха, Лоренца фон Шмаліна, Маврикія Кабата, Олександра Огоновського, Франца Гольцендорфа, Фердинанда Зрудловського та Франца Гофмана.

У журналі за 1900 рік редакція звернулася з відозвою до українських правників, у якій висловила занепокоєння тим, що часопис не отримав очікуваної матеріальної та моральної підтримки серед загалу правників. Повідомлялося й те, що зважаючи на розширення наукового змісту, редактором журналу буде доцент приватного права Львівського університету Станіслав Дністрянський. У тому самому році журнал змінив назву на «Часопис правнича і економічна» і виходив упродовж 1900-1912 рр.

Підбиваючи підсумки перших десяти років видання, маємо всі підстави зробити висновок про те, що «Часопись правнича» – перший юридичний журнал, який

видавався українською мовою і який мав характер загальноукраїнського видання в умовах української бездержавності кінця XIX – початку XX ст., оскільки передплата на журнал та його розповсюдження здійснювалися в обох імперіях – Російській та Австро-Угорській; започаткувавшись як приватне видання (1889–1891), журнал перетворився на орган української наукової інституції в Галичині (1894–1900) – НТШ у Львові; видання часопису засвідчило початок консолідації української правничої спільноти Галичини; журнал заклав основи досліджень у Галичині історії українського права та вдосконалення української правничої термінології; серед недоліків – невелика кількість передплатників, погане матеріальне забезпечення, виконання деяких процесів на громадських засадах, відсутність сталої періодичності в той час, як інші юридичні журнали в Австро-Угорщині виходили щотижня (Prawnik), раз на місяць (Slovenski pravnik) чи двічі на місяць (Právník).

Список використаної літератури

1. Андрусяк Т. Г. Становлення і розвиток української правничої преси на західноукраїнських землях / Т. Андрусяк // Українська періодика : історія і сучасність : Доп. та повідомл. другої всеукр. наук.-теорет. конф., Львів-Житомир, 21-22 грудня 1994 р. Ред. кол. : М. М. Романюк (відп. ред.), М. А. Вальо, Л. І. Ільницька, В. А. Качкан, Л. І. Крушельницька, М. Ф. Нечиталюк, Л. В. Сніцарчук (відп. секр.), В. М. Трипачук. – Львів ; Житомир, 1994. – С. 23-25 ; Його ж : Правнича періодика Наукового товариства імені Шевченка // Українська періодика: історія і сучасність : Доп. та повідомл. третьої всеукр. наук.-теорет. конф., Львів, 22-23 грудня 1995 р. / НАН України. ЛНБ імені В. Стефаніка. НДЦ періодики ; Ред. кол. : М. М. Романюк (відп. ред.), М. А. Вальо, Л. І. Ільницька, В. А. Качкан, Л. І. Крушельницька, Л. В. Сніцарчук (відп. секр.), М. Ф. Нечиталюк, В. М. Трипачук. – Львів, 1995. – С. 50-54.
2. Андрухів І. О. Українські правники у національному відродженні Галичини: 1848-1939 рр. / І. О. Андрухів, П. І. Арсеніч. – Івано-Франківськ, 1996. – 79 с.
3. Василик І. «Часопись правнича і економічна» – журнал-платформа для фахового спілкування та правотворчих процесів українських юристів / І. Василик [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pravotoday.in.ua> – Дата перегляду: 28 листопада 2013 р. Автор помилоково стверджує, що «з 1892 р. журнал почав виходити один раз у квартал, вже як орган історико-філософської секції НТШ», адже в 1892-1893 рр. журнал не видавався.

4. *Галушко М. В.* Часопись правничих / М. В. Галушко // М. М. Романюк, М. В. Галушко. Українські часописи Львова (1848-1939) : Історико-бібліографічне дослідження : У 3-х т. / НАН України. ЛНБ імені В. Стефаника. НДЦ періодики. – Львів : Світ, 2001. – Т. 1. : 1848-1900. – С. 490-495 ; *Галушко М. В.* Часопись правничих / М. В. Галушко // Українська преса в Україні та світі XIX–XX ст. : Історико-бібліографічне дослідження. – Т. 1 : 1812–1890 рр. / НАН України. Львівська наукова бібліотека імені В. Стефаника. Відділення «Науково-дослідний центр періодики» ; Уклад. : М. В. Галушко, М. М. Романюк (керівник проекту), Л. В. Сніцарчук. – Львів : Оріяна-Нова, 2007. – С. 443-446. Автор допустив неточність, що у 1889-1890 рр. на обкладинці і титульній сторінці зазначено, що журнал видається за сприяння «Олександра Огоновського, Антона Дольницького и Николы Шухевича». Насправді на титульній сторінці за 1889 р. зазначено «Олександра Огоновського, Стефана Федака и Николы Шухевича», а за 1890 р. – «Олександра Огоновського, Антона Дольницького и Николы Шухевича».
5. *Дністрянський С.* Наші правничі часописи / С. Дністрянський // Життя і Право. – Львів. – 1928. – Ч. 1. – С. 3-11.
6. *Женченко М. І.* Роль правничих часописів Галичини кінця XIX – початку XX ст. у формуванні національної самосвідомості українського народу / М. І. Женченко // Наукові записки Інституту журналістики. – Т. 26. – К., 2007. – С. 249-251. Помилковим є твердження автора про те, що Правничі комісія НТШ «з 1894 р. перебрала на себе друк правничого часопису», оскільки Правничі комісія НТШ ніколи не була видавничим органом журналу, починаючи з 1894 р. журнал став органом НТШ.
7. *Квасниця І.* Часопис правничих (У 50-ті роковини появи першого українського правничого часопису) / І. Квасниця // Життя і Право. – Львів. – 1939. – Ч. 2. – С. 5-8.
8. *Луцька Г. В.* Роль українських юристів – членів НТШ у створенні системи перших українських правничих видань у Галичині / Г. Луцька // Університетські наукові записки. – 2011. – № 3. – С. 67-71. Автор помилково стверджує, що «з 1892 р. журнал почав виходити один раз у квартал, вже як орган історико-філософської секції НТШ», оскільки в 1892-1893 рр. журнал не видавався. Помилковим є твердження автора про те, що «з 1894 року правничі комісія НТШ» видавала журнал, оскільки Правничі комісія НТШ ніколи не була видавничим органом журналу, починаючи з 1894 р. журнал став органом НТШ.
9. *Падох Я.* Правничі наука в НТШ упродовж його першого сторіччя / Я. Падох // 3 історії Наукового товариства імені Шевченка. Збірник доповідей і повідомлень наукових сесій і конференцій НТШ у Львові. – Львів : НТШ, 1998. – С. 34-43.
10. *Русская периодическая печать (1702-1894) : Справочник /* Под ред. А. Г. Дементьева, А. В. Западова, М. С. Черепанова ; Авт.-сост. Н. В. Баранская, Н. С. Булгакова, Т. Г. Динесман, Б. Н. Касабова, М. И. Кострова, Г. Г. Курочкина, А. Д. Левин, Е. Е. Мировольская, А. П. Светлов, Н. А. Сверчков, Н. В. Сендык, Е. П. Прохоров, С. Г. Рудич, М. С. Черепанов, Е. М. Фингерит. – М. : Гос. изд-во полит. лит., 1959. – 835 с.
11. *Савенко В.* Періодичні та серійні видання НТШ (1894-1939 рр.) / В. Савенко // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія : Історія / За заг. ред. проф. І. С. Зуляка. – Тернопіль : Вид-во ТНПУ імені В. Гнатюка, 2012. – Вип. 2. – С. 48-53.
12. *Сніцарчук Л.* Українська преса 1812-1890 рр. – «достойне свідцтво культурної та народної свідомості» / Л. Сніцарчук // Українська преса в Україні та світі XIX–XX ст. : Історико-бібліографічне дослідження. – Т. 1 : 1812-1890 рр. / НАН України. Львівська наукова бібліотека імені В. Стефаника. Відділення «Науково-дослідний центр періодики» ; Уклад. : М. В. Галушко, М. М. Романюк (керівник проекту), Л. В. Сніцарчук. – Львів : Оріяна-Нова, 2007. – С. 57-105.
13. *Шугуровъ Н.* Часопись правничих / Н. Шугуровъ // Киевская Старина. – 1889. – Т. XXVII. – ноябрь. – С. 475-479.
14. *Themis i Pheme. Czasopiśmiennictwo prawnicze w Polsce do 1939 roku /* Adam Redzik, Stanisław Milewski. – Warszawa: Iskry, 2011. – 658 s.